

מזמור מ"ז: המלכת ה' על ישראל והעמים

מבנה ומשמעות¹

מזמור מ"ז מתאר את המלכתו האוניברסלית של ה'. המזמור מחולק לארבעה חלקים:

- **קריאה לשיר לה' (ב-ג)** – המזמור נפתח בקריאה אוניברסלית לכל העמים לתקוע כף² ולהריע לכבודו של ה' (ב), משום גדולתו ומלכותו על הארץ (ג).
- **בחירת ה' בעם ישראל (ד-ה)** – לאחר הקריאה האוניברסלית בחלק הקודם, המזמור עובר ליחסו המיוחד של ה' לעמו: עם ישראל ישלוט בעמים (ד) ויזכה בנחלתו³ כתוצאה מאהבת ה' (ה).
- **המלכתו של ה' (ו-ח)** – חלק זה נפתח בתיאור המלכתו של ה' (ו), ולאחריו קריאה לכל העמים לזמר לאלוהים (ז) שמוֹלֵךְ על כל הארץ (ח).⁵
- **מלכותו של ה' (ט-י)** – בהמלכתו⁶ אלוהים יושב על כסא מלכותו וכל העמים נאספים תחת חסותו.

¹ ראו וייס תשמ"ח, עמ' 182-195; ירמייאס 1987, עמ' 50-69; צנגר 1989, עמ' 413-430.

² המליצה "תקיעת כף" פורשה בדרכים שונות:

• ביטוי שמחה (נחום ג', יט), המופיע גם בהמלכת מלך: "וַיִּצְא אֶת בֶּן הַמֶּלֶךְ וַיִּתֵּן עָלָיו אֶת הַנֶּזֶר וְאֶת הָעֲדוּת וַיִּמְלֹכוּ אֹתוֹ וַיִּמְשְׁחֻהוּ וַיִּכְּפוּ וַיֵּאמְרוּ יְחִי הַמֶּלֶךְ" (מלכים ב' א, יב); "בְּחֻצְרוֹת וְקוֹל שׁוֹפָר הֲרִיעוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ ה'... נְהָרוֹת יִמְחָאוּ כָּף יַחַד הָרִים וְרִנְנוּ" (תהלים צ"ח, ו, ח).

• התערבות וחיבור (משלי ו', א) כאשר כל העמים יעבדו את ה' יחד, וכך פירש רש"י: "תקעו כף – התערבו יחד זה עם זה להריע לאלוהים בקול רנה". בדומה פירש המלבי"ם ביחד עם קישור למזמור הקודם: "יתקעו כף זה לזה לעשות שלום ביניהם עד עולם להשבית חרב ומלחמה, כי אז יעבדו כולם אל אחד וה' יהיה מלך אחד על כולם". המלבי"ם מקשר את פתיחת מזמור מ"ז לסוף המזמור הקודם: "מְשֻׁבֵּית מִלְחָמוֹת עַד קִצָּה הָאָרֶץ" (מ"ו, י).

נראה שהפירוש הראשון הולם את המשמעות המקומית בפסוק ב לאור התקבולת בהמשך הפסוק, בה "תקעו כף" ניצב כנגד "הריעו לאלהים בקול רנה". פירושם של רש"י והמלבי"ם משקפים את המשך המזמור, שם ישראל והעמים מקבלים עליהם יחדיו את מלכות ה'. המלבי"ם אף מקשר את פירושו לפסוק למזמור הקודם ובכך קורא את מזמורנו לאור הקשר.

³ הקשר בין נחלה' אל 'עקב' בביטוי "נְחַלְתֵּנוּ... גְּאוֹן יַעֲקֹב" מודגש לאורך המקרא: "כִּי חֶלֶק ה' עִמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נְחַלְתּוֹ" (דברים ל"ב, ט); "אֲזַ תִּתְעַנֵּג עַל ה' וְהִרְכַּבְתִּידָּךְ עַל בְּמַתִּי אֶרֶץ וְהֶאֱכַלְתִּידָּךְ נְחַלַּת יַעֲקֹב אֲבִיךָ כִּי פִי ה' דִּבֶּר" (ישעיהו נ"ח, יד).

⁴ על אף הדמיון הבולט בין שני חלקי פסוק ז, יש הבדל בין קבלת עול מלכות שמים "זָמְרוּ אֱלֹהִים זָמְרוּ" ובין הסיפא "זָמְרוּ לְמִלְכֵנוּ זָמְרוּ" (ז): ההכרזה "אֱלֹהִים" עצמה היא קבלת העמים את ה' כמלך העולם (מעין ההכרזה "וַיִּרְא כָּל הָעָם וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם וַיֵּאמְרוּ ה' הוּא הָאֱלֹהִים ה' הוּא הָאֱלֹהִים", מלכים א' ח, לט), אך בסיפא יש פנייה אישית אל ה' ("ל-"), והיא ביטוי לכך שישראל מקבלים עליהם את ה' כמלכם ("נ-") לאור יחס וקירבה אישית – "זָמְרוּ לְמִלְכֵנוּ זָמְרוּ". בזכות קבלת עול מלכות ה' של עם ישראל, גם אומות העולם מקבלים עליהם את 'אֱלֹהִים' (ז) ובכך הוא יהיה מלך כל הארץ – "כִּי מֶלֶךְ כָּל הָאָרֶץ אֱלֹהִים" (ח). ראו גם: רש"י דברים ו', ד: "ה' אלהינו ה' אחד" – ה' שהוא אלוהינו עתה ולא אלוהי האומות, הוא עתיד להיות ה' אחד, שנאמר 'כִּי אֲזַ אֶהְפֹּךְ אֶל עַמִּים שִׁפְהָ בְרוּרָה לְקַרְא כְּלָם בְּשֵׁם ה'...' (צפניה ג', ט) ונאמר 'בַּיּוֹם הַהוּא יְהִי ה' אֶחָד וְשֵׁמוֹ אֶחָד' (זכריה י"ד, ט).

⁵ יש הבדל משמעותי בין קבלת מלכות שמים של העמים לפני התגלות ה' בתרועה ובקול שופר ובין הקבלה אחריה (ו-ז): פסוק (ג) הוא תיאור של "גדולת" ה': "מֶלֶךְ גָּדוֹל עַל כָּל הָאָרֶץ", וגם הרישא של אותו פסוק מתארת את עליונותו של ה' "כִּי ה' עֲלִיוֹן נוֹרָא". פסוקים ב-ה הם הזמנה לעמים להצטרף לקבלת עול מלכות שמים, ובהקשר זה מתוארת גדולת ה' (ג). לעומת זאת, לאחר התגלות ה' וקבלתו על ידי העמים (ו-ז) מתברר לכולם "כִּי מֶלֶךְ כָּל הָאָרֶץ אֱלֹהִים" (ח). ה' מוכר בכל הארץ כמלך, וישראל עם כל העמים מזמרים לו (ז-ח). משום כך לא מופיעה בפסוק ח המילה "גָּדוֹל", כי ה' קרוב לכל קוראיו (על פי תהלים קמ"ה, יח). גדולת ה' מודגשת בהיותו מלך "על" כל הארץ (ג), אך לאחר קבלת עול מלכותו על ידי ישראל והעמים ה' הוא "מֶלֶךְ כָּל הָאָרֶץ" (ח), בלי המילה "על". כשכל העמים קיבלו עליהם את מלכות ה' ("מֶלֶךְ אֱלֹהִים עַל גּוֹיִם") וה' יֵשֵׁב עַל כִּסֵּא קִדְשׁוֹ, לא מודגשת עוד עליונותו של ה', אלא דווקא מעורבותו של ה' עם העולם בהיותו "מֶלֶךְ כָּל הָאָרֶץ" – בלי תוספת של "גָּדוֹל" ושל "על".

⁶ הניסוח "מֶלֶךְ אֱלֹהִים" (ח) משקף הכרזה של המלכת מלך, כמו בפסוקים הבאים: "...כְּשֶׁמְעֵכֶם אֶת קוֹל הַשֹּׁפָר וַאֲמַרְתֶּם מֶלֶךְ אֲבָשְׁלוֹם בְּחֻבְרוֹן..." (שמואל א' ט"ו, י), "וַיִּתְקְעוּ בְּשׁוֹפָר וַיֵּאמְרוּ מֶלֶךְ יְהוָה" (מלכים ב' ט', יג).

קשרים לשוניים במזמור מבארים את משמעותו:

- **על"ה (5x) ו-מל"כ (4x)** – מזמור זה מתאר את המלכתו של ה' על עמי העולם ולכן שורשים אלו נפוצים בהטיותיהם השונות (ראו בתרשים).
- **עמים** – קיימת לכאורה סתירה במזמור ביחס לעמים: בתחילת ובסוף המזמור (ב.י) העמים מתוארים כחלק ממלכותו האוניברסאלית של ה': "כָּל הָעַמִּים תִּקְעוּ כָף ... נְדִבְי עַמִּים נֶאֱסָפוּ ...", אך בפסוק ד מתואר כיצד ה' משליט את ישראל על העמים: "יִדְבֵר עַמִּים תַּחְתֵּינוּ". מסתבר שצריך להפריד בין אויבי ישראל המקבלים את עונשם לעמים המוכנים לקבל על עצמם את מלכות ה'.

מזמור מ"ז מאגד בתוכו הן יחס אישי של ה' לישראל והן יחס אוניברסלי של ה' לעולם כמלכם של כל העמים. מורכבות זו באה לידי ביטוי באזכור אבות האומה שבמזמור: בחלק השני מתואר היחס האישי לעם ישראל המכונים "גֵּאוֹן יַעֲקֹב" (ה). יעקב הוא האב האחרון שמייצג את הבסיס לישראל כאומה כאשר ילדיו הם מייסדי שבטי ישראל. בחלק הרביעי לעומת זאת, ישראל ונדיבי העמים נאספים ביחד לכבודו של ה', וישראל מכונים בחלק זה: "עַם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם" (י).⁷ אברהם מייצג עמדה אוניברסלית כאשר ה' מברך אותו: "וְנִבְרַכְוּ בְךָ מְשֻׁפָּחַת הָאֲדָמָה" (בראשית י"ב, ג) ושמו החדש אַבְרָהָם מתפרש בדרך זו "אָב הַמּוֹן גּוֹיִם" (בראשית י"ז, ה).⁸ מהלך המזמור מורה שמלכות ה' על עם ישראל ("נַחֲלַתְנוּ... גֵּאוֹן יַעֲקֹב")⁹ תיהפך למלכות על כל העמים כאשר נדיבי העמים, קרי אלו שרוחם נדבה אותם לחסות תחת מלכות ה', נאספים כדי להמליך את ה'. הם נקראים עכשיו בכינוי מיוחד "עַם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם", כי ביחד עם ישראל הם בגדר עמו של אלוהי אברהם על פי הייעוד שלו להיות אָב הַמּוֹן גּוֹיִם, וביחד כולם ממליכים את ה'. מזמורנו מצטרף לחזון הגדול שנמצא במקרא בכלל ובספר תהלים בפרט,¹⁰ בו כל העמים מקבלים על עצמם את עול מלכות ה', ובכך ממשיכים את דרכו הרחבה והפתוחה של אברהם.¹¹

⁷ כינוי זה יחידאי במקרא, ובניגוד לכך "אֱלֹהֵי יַעֲקֹב" מופיע פעמים אחדות (תהלים כ', ב; מ"ח, ח; ע"ו, ז; פ"ד, ט).

⁸ ראו בתלמוד הירושלמי (ביכורים א ה"ד [סד טור א]): "כִּי אָב הַמּוֹן גּוֹיִם נִתְתִּיךְ (בראשית י"ז, ה) - לשעבר היית אב לארם ועכשיו מיכן והילך אתה אב לכל הגוים". ראו גם את דברי רד"ק על הפסוק: "ואמר: אברהם, כי הודיע שמו בעולם תחילה, כמו שאומר עליו: 'ואת הנפש אשר עשו בחרן' (בראשית י"ב, ה), ואמר: 'ויקרא שם אברם בשם ה' (שם יג, ד)". וראו גם ראב"ע על הפסוק; ספורנו שמות י"ט, ה-ו; דברים ל"ב, ח.

⁹ הצירוף 'יעקב + נחלה' מציין את קיום עם ישראל בארצו: "כִּי חִלַּק ה' עִמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ" (דברים ל"ב, ט); "אֲזַ תִּתְעַנֵּג עַל ה' וְהִרְפַּבְתִּיךָ עַל בְּמַתִּי אֶרֶץ וְהֶאֱכַלְתִּיךָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אֲבִיךָ כִּי פִי ה' דִּבֶּר" (ישעיהו נ"ח, יד).

¹⁰ אפילו מצרים ואשור כאויבי ישראל לשעבר – ייעשו לעתיד אגודה אחת והם ייקראו עם ה' ומעשה ידיו, אך ישראל הם נחלת ה': "בְּיָוִם הַהוּא יִהְיֶה יִשְׂרָאֵל שְׁלִישִׁיָה לְמִצְרַיִם וְלָאֲשׁוּר בְּרָכָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ: אֲשֶׁר בְּרָכּוּ ה' צְבָאוֹת לְאֹמֶר בְּרוּךְ עַמִּי מִצְרַיִם וּמִעֵשָׂה יְדֵי אֲשׁוּר וְנַחֲלָתִי יִשְׂרָאֵל" (ישעיהו י"ט, כד-כה). ראו גם זכריה ב', טו: "וְנִלְווּ גּוֹיִם רַבִּים אֵל ה' בְּיוֹם הַהוּא וְהָיוּ לִי לְעַם וְשִׁכְנָתִי בְּתוֹכָךְ וְיָדַעְתָּ כִּי ה' צְבָאוֹת שְׁלַחְנִי אֵלֶיךָ".

המזמור שמייצג גישה זו באופן מובהק בספר תהלים הוא מזמור פ"ז, שבו ה' מצהיר שכל העמים הבאים לירושלים יימנו כבניה שנוולדו בה: "וְלָצִיּוֹן יֹאמְרוּ אִישׁ וְאִישׁ יֵלֵד בָּהּ וְהוּא יְכוֹנְנָה עֲלֵינוּ. ה' יִסְפֵּר בְּכָתוּב עַמִּים זֶה יֵלֵד שֵׁם סֵלָה" (פ"ז, ה-ו). מזמור פ"ז מקביל למזמורנו כחלק ממקהלה הרחבה בין שני חלקי האוסף לבני קורח (ראו בהרחבה בעמ' ???).

¹¹ ברוח זו פסק הרמב"ם בתשובתו לעובדיה הגר צדק: "כל המייחד שמו של הקב"ה ... מתלמידיו של אברהם אבינו ע"ה הוא ובני ביתו הם כולם... " (שו"ת הרמב"ם, סימן קנ"ח).

הקשרו של המזמור בספר תהלים

קיימים קשרים לשוניים ותוכניים בין מזמורנו למזמורים הקודמים באוסף, ובייחוד למזמור מ"ו הסמוך:¹²

מזמור מ"ו	מזמור מ"ז
(ד) ... יַעֲשׂוּ הָרִים בְּגִאוֹתָו סֵלָה ... (ח.יב) ... מִשָּׁגְבֵנוּ לַנּוֹ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֵלָה.	(ה) יִבְחַר לָנוּ אֶת נַחֲלָתֵנוּ אֶת גְּאוֹן יַעֲקֹב אֲשֶׁר אָהַב סֵלָה.
(ה) נְהַר פְּלִיגְיוֹ יִשְׁמַחוּ עִיר אֱלֹהִים קִדְשׁ מִשְׁכְּנֵי עֲלִיוֹן.	(ג) כִּי ה' עֲלִיוֹן נוֹרָא מְלֹךְ גְּדוֹל עַל כָּל הָאָרֶץ. ... (ט) ... אֱלֹהִים יֹשֵׁב עַל כִּסֵּא קִדְשׁוֹ.
(ז) הֲמוֹ גֹיִם ... (יא) הֲרַפּוּ וַדְּעוּ כִּי אֲנֹכִי אֱלֹהִים אַרוֹם בְּגֹיִם אַרוֹם בְּאָרֶץ.	(ח) כִּי מְלֹךְ כָּל הָאָרֶץ אֱלֹהִים ... (ט) מְלֹךְ אֱלֹהִים עַל גֹּיִם ...

במזמורים מ"ב-מ"ד תואר חסרונו של ה' לאחר החורבן מבחינה לאומית ורוחנית, במזמור מ"ה תואר חידוש הקשר בין ה' לעמו ובמזמור מ"ו מתוארת הגנת ה' על עמו מהעמים והמזמור מסתיים בקריאה לכל העמים להכיר בעליונותו של ה': "הֲרַפּוּ וַדְּעוּ כִּי אֲנֹכִי אֱלֹהִים אַרוֹם בְּגֹיִם אַרוֹם בְּאָרֶץ" (מ"ו, יא). מזמורנו מתאר את היעדרות הגוים לקריאה זו כאשר הם מקבלים עליהם את מלכות ה': "מְלֹךְ אֱלֹהִים עַל גֹּיִם" (מ"ז, ט). דברי ה' עצמו "אַרוֹם בְּגֹיִם אַרוֹם בְּאָרֶץ" בסוף המזמור הקודם (מ"ו, יא) מתגשמים במזמורנו כאשר הגוים מקבלים עליהם את עליונותו של ה': "כִּי ה' עֲלִיוֹן נוֹרָא ... עֲלֵה אֱלֹהִים בְּתִרוּעָה ... כִּי מְלֹךְ כָּל הָאָרֶץ אֱלֹהִים ... מְלֹךְ אֱלֹהִים עַל גֹּיִם ..." (ג.ו.ח.ט).

הקריאה לכל העמים לשיר לה' מתקשרת לשונית למזמור מ"ב על ידי המליצה "בְּקוֹל רְנָה" המופיעה בתהלים בשני מזמורים אלה בלבד: "אֲלֵה אֲזַכְרֶה וְאֶשְׁפָּכָה עָלַי נַפְשִׁי כִּי אֶעֱבֹר בְּסֶף אֲדָדִים עַד בֵּית אֱלֹהִים בְּקוֹל רְנָה וְתוֹדָה הַמִּן חוּגֶה" (מ"ב, ה) – "כָּל הָעַמִּים תִּקְעוּ כַף הָרִיעוּ לְאֱלֹהִים בְּקוֹל רְנָה" (ב). במזמור מ"ב העמים הקניטו את המשורר על חסרונו של אלוהים בעוד הוא זוכר בערגה את העלייה למקדש, ובמזמורנו כל העמים מגיעים להכרה במלכות ה' על העולם.

"יְדַבֵּר עַמִּים תַּחֲתֵינוּ וּלְאֲמִים תַּחַת רַגְלֵינוּ" (ד) – הבקשה להכנעת העמים תחת רגליהם שם ישראל לכאורה לא הולמת כלל וכלל את המעמד החגיגי של המזמור, בו כל העמים מקבלים עליהם מרצונם את מלכות ה'. המליצה מופיעה בשני מזמורים נוספים, אשר תורמים להבנת מזמור מ"ז:

מזמור מ"ח	מזמור מ"ה	מזמור מ"ז
* (לט) אֶמְחָצֵם וְלֹא יִכְלוּ קוֹם יִפְלוּ תַּחַת רַגְלֵי ... (מח) הָאֵל הַנוֹתֵן נְקֻמוֹת לִי וַיְדַבֵּר עַמִּים תַּחֲתֵי.	(ו) חֲצִיף שְׁנוֹנִים עַמִּים תַּחֲתֵיךָ יִפְלוּ בְּלֵב אוֹיְבֵי הַמֶּלֶךְ.	(ד) יְדַבֵּר עַמִּים תַּחֲתֵינוּ וּלְאֲמִים תַּחַת רַגְלֵינוּ.

מזמורים אלו יוצרים ביחד מהלך סיפורי הנע מצרה לישועה: במזמור מ"ד מובאת קינה על הגלות ועל זניחת ה' את ישראל למרות נאמנותם אליו. מזמור מ"ה מתאר באופן משלי את האיחוד של ישראל וה' ובו מסופר על כוחו של המלך מול אויביו: "חֲצִיף שְׁנוֹנִים עַמִּים תַּחֲתֵיךָ יִפְלוּ בְּלֵב אוֹיְבֵי הַמֶּלֶךְ" (מ"ה, ו). במזמור מ"ו מתוארת הגנת ה' על עמו בניגוד לשאר עמי העולם שאינם זוכים להגנה. העמים שנענשים במזמור מ"ז הם אלו שהצרו לישראל כפי שמתואר במזמור מ"ד, ולכן הם נענשים במידה כנגד מידה;¹³ לעומת זאת, העמים שמקבלים עליהם את מלכות ה' משתלבים ביחד עם עם אֱלֹהֵי אֲבֹרָהֶם (י), ובכך מבוארת השניות ביחס לעמים במזמור.

כפי שניתן לראות בטבלה, המליצה "יְדַבֵּר עַמִּים תַּחֲתֵינוּ", מקשרת את מזמור מ"ה למזמור מ"ח, בו מתוארות מלחמות דוד באויביו באותן המילים: "הָאֵל הַנוֹתֵן נְקֻמוֹת לִי וַיְדַבֵּר עַמִּים תַּחֲתֵי". קשר זה מורה על התפתחות – מזמור מ"ח מתאר את מלכותו של דוד על ישראל הנובעת ממחויבותו המוחלטת של דוד לה', מזמור מ"ה מתאר את קבלת עול מלכות ה' על כל העמים לאחר שה' ביסס את העמים הרשעים.¹⁴ מלכות ה' האוניברסאלית היא שלב מעבר למלכות דוד על ישראל לאור דרכו של ה'.

¹² על יחידת המזמורים מ"ו-מ"ח ראו במבוא לאוסף הראשון לבני קרח, עמ' 321?? ואילך.

¹³ בדומה גם במזמור ע"ט המשורר מבקש עונש קשה לעמים באותו ניסוח מידה כנגד מידה כמו הפשע שלהם כלפי עם ישראל: "שִׁפְכוּ דָמִים כְּמִים סְבִיבוֹת יְרוּשָׁלַם וְאֵין קוֹבֵר ... שִׁפְףָה חֲמָתְךָ אֶל הַגֹּיִם אֲשֶׁר לֹא יִדְעוּךָ ..."; ראו שם בפירוש (עמ' 426?? ואילך).

¹⁴ פירוש המליצה "תחת רגלי" הוא שליטה והנהגה מתוקנת (ח'; ז'; י"ח, י), ולא דווקא הכנעה צבאית (ח', ז').

מקבילות במקרא

מזמורנו מתקשר לשונית ועניינית לסיפורו של אברהם במלחמת חמשת וארבעת המלכים ובמעמד ברית המילה:

מזמור מ"ז	בראשית י"ד; י"ז
(ג) כי ה' עליון נוֹרָא מֶלֶךְ גָּדוֹל עַל כָּל הָאָרֶץ. ... (ט) מֶלֶךְ אֱלֹהִים עַל גּוֹיִם אֱלֹהִים יֵשֵׁב עַל כִּסֵּא קִדְשׁוֹ. (י) נְדִיבֵי עַמִּים נֶאֱסָפוּ עִם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם כִּי לֵאלֹהִים מִגִּנֵי אָרֶץ מָאֵד נִעְלָה.	(יח) וּמַלְכֵי צֶדֶק מֶלֶךְ שָׁלֹם הוֹצִיא לְחַם וַיִּזֶן וְהוּא כֹהֵן לְאֵל עֵלְיוֹן. (יט) וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל עֵלְיוֹן קִנְהַ שְׁמַיִם וְאָרֶץ. (כ) וּבְרוּךְ אֵל עֵלְיוֹן אֲשֶׁר מִגֵּן צָרִיף בִּידָד וַיִּתֵּן לוֹ מַעֲשֵׂר מְכַל. (כא) וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ סָדָם אֶל אַבְרָם תָּן לִי הַנֶּפֶשׁ וְהִרְכַּשׁ קַח לָךְ. (כב) וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל מֶלֶךְ סָדָם הֲרַמְתִּי יָדִי אֶל ה' אֵל עֵלְיוֹן קִנְהַ שְׁמַיִם וְאָרֶץ. (י"ז, ה) וְלֹא יִקְרָא עוֹד אֶת שְׁמֵךְ אַבְרָם וְהָיָה שְׁמֵךְ אַבְרָהָם כִּי אַב הַמּוֹן גּוֹיִם נִתְתִּיךְ.

בסיפורים אלו מתקיימת שניות בדמותו של אברהם המהווה דוגמה ובסיס למזמורנו: מצד אחד אברהם הוא אביהם של ישראל וה' בא איתו ועם זרעו בברית אישית, ומנגד אברהם היה קשור לכלל באי עולם כפי שניתן ללמוד מסיפור מלחמת המלכים ומסיפור חורבן סדום, בו אברהם ניסה להציל את גורלם של אנשים סדום.

רמז למהלך ליחס האוניברסאלי של המזמור ניתן למצוא בתיאור ה' כ-"עליון" (ג). כינוי זה נפוץ בקרב העמים במזרח הקדום כתואר לאל, ¹⁵ והמזמור מבקש לנסח את קבלת עול מלכות שמים של העמים האחרים בעולם המושגים שלהם. כפי שניתן לראות בטבלה שלמעלה, כינוי זה נוכח גם במפגש של אברהם (המוזכר בסוף המזמור) ומלכי צדק מלך שלם. בסיפור זה מתוארת הכרתו של מלכי צדק בקשר הייחודי של אברהם לאלוהים ובמלכותו של אלוהים על כל הארץ – הכרה המקבילה להכרת העמים במלכות ה' שבמזמורנו. ¹⁶

ניתן אולי לומר שדחיית מלך סדום וקבלת מלכי צדק מלך שלם, מקבילה למהלך המזמור בו המשורר מבקש את תבוסת העמים הרשעים תחת רגלי ישראל (ד) ולאחר מכן הוא קורא לנדיבי העמים לקבל על עצמם את עול מלכות ה' (ט).

¹⁵ ראו גם: במדבר כ"ד, טז; דברים ל"ב, ח.

¹⁶ אך אברהם בדבריו הוסיף את שם הויה לפני "אל עליון" כדי להדגיש את מלכות ה' הבלעדית: "ויאמר אברהם אל מלך סדם הרימתי ידִי אֶל ה' אֵל עֵלְיוֹן קִנְהַ שְׁמַיִם וְאָרֶץ" (בראשית י"ד, כב).

קריאה הקשרית בראי חז"ל ופרשנות הדורות

מזמור מ"ז נבחר לשיר של יום של ראש השנה:

"ובראש השנה אומרים מזמור 'כל העמים תקעו כף'..." (מסכת סופרים יח, יא).¹⁷

בחירת מזמור מ"ז מובנת לאור תיאור המלכת ה' על ידי ישראל וכל העמים בתרועה וקול שופר המהווה את הבסיס של ראש השנה.¹⁸ מזמור מ"ז הוא חלק מיחידת המזמורים מ"ו-מ"ח המתארת את מלכות ה' בציון על ישראל וכל העמים.¹⁹ עיון בתפילת ראש השנה חושף שהמוטיבים המרכזיים ביחידה זו מודגשים בתפילת ראש השנה:

מזמור מ"ו	מזמור מ"ז	מזמור מ"ח
מלחמות בעולם, אך ה' יציל את ישראל וירושלים תהיה למקלט	המלכת ה' על ידי ישראל והעמים, כ-"גָאוֹן יַעֲקֹב" וכ-"עַם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם".	ירושלים משוש כל הארץ, שכל העמים מכבדים
וּבָכְנוּ יִתְקַדֵּשׁ שִׁמְךָ ה' אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ	לְדוֹר וָדוֹר הַמְלִיכֵנוּ לְאֵל כִּי הוּא לְבָדוּ מְרוֹם וְקָדוֹשׁ.	וּבָכְנוּ יִתְקַדֵּשׁ שִׁמְךָ ה' אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ
וְכָל הַרְשָׁעָה כָּלָה בְּעֵשׂוֹן כְּעֵשׂוֹן תִּכְלָה כִּי תַעֲבִיר מִמְשַׁלֵּת זְדוֹן מִן הָאָרֶץ.	וּבָכְנוּ תַן פְּחָדְךָ ה' אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל מַעֲשֵׂיךָ וְאֵימַתְךָ עַל כָּל מַה שֶּׁבְרָאתָ וַיִּירָאוּךָ כָּל הַמַּעֲשִׂים וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לִפְנֵיךָ כָּל הַבְּרוּאִים וַיַּעֲשׂוּ כָּלֵם אֲגָדָה אֶחָת לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלִבְבָם שְׁלָם.	שִׁמְחָה לְאֶרֶץ וְשִׁשׂוֹן לְעִירְךָ ...

לפי קריאה הקשרית של מזמור מ"ז עם שני המזמורים הסמוכים לו, בחירתו לראש השנה לא מצטמצמת רק לתהליך קבלת מלכות ה' והתאחדות העמים לעבוד את ה' (לדור ודור המליכו לאל... ויעשו כלם אגדה אחת לעשות רצונך בלבב שלם...). המתואר במזמור מ"ז עצמו, אלא גם לרעיונות היסוד של המזמורים הסמוכים לו: משפט ה' ברשעת העמים וההגנה על ישראל (מ"ו) הם הבסיס למזמור מ"ז – בו ישראל וכל העמים מקבלים על עצמם את מלכות ה', ומכירים בציון ככסא מלכותו של ה' (מ"ח).

¹⁷ כך גם נפסק במחזור ויטרי, סימן תקכ"ז. לעומת זאת בבבלי ראש השנה ל ע"ב נאמר: "במוסף מהו אומר (תהלים פ"א) 'הרנינו לאלהים עוזנו הריעו לאלהי יעקב', במנחה מהו אומר (תהלים כ"ט) 'קול ה' יחיל מדבר'".

¹⁸ מהלך הרעיונות דומה למלכויות בתפילת מוסף של ראש השנה הכולל את תפילת "עלינו"; ראו בהרחבה באתר שלי: www.tefilah.org במדור של תפילות של חול, תפילת שחרית.

¹⁹ ראו במבוא לאוסף הראשון לבני קרח, עמ' ???.